

OLAF ROOD

LUMISED LUUAD

KIRJASTUS „OLION“ / GEORG NAELAPEA
TARTUS, 1932

„Postimehe“ trükk, Tartus 1932.

LUMISED LUUAD

JAANILE oli tarvis uusi ree-jalaseid. Puid aga, millest neid tehakse, tema omas metsas ei kasvanud.

Mine tühjade pärast loa järele, mõtles ta, tuleks õige võtta n'asamuti. Aga — kui sisse kukun, on väga rumal...

„Vanamees! Aadu!“ hüüdis ta.

Köögi truubi kõrval liigutas end keegi.

„Noh, tõuse, tõuse üles! Ära end surnuks maga! Mine metsa ja too ree-jalaseid. Tead küll, kust neid saab.“

„Tean, poeg.“

„Mis sääl ikka pojatada, hakka aga minema, läheb pimedaks, jääd veel lumme, kes siis raibet üles leiab!“ ütles Jaani naine.

Aadu, Rahi vana-peremees, ohkas.

„Mis sa ohkled,“ jätkas minia vinguvalt, „ega's jumalamuidu ka või olla. Leiba tahad, aga tööd ei tee!“

Aadu hakkas pastlaid paeluma. Ta ei olnud täna päriselt terve, liigendeis oli võõras tunne.

„Noh, mis sa minu kasukat puutud!“

„See oli sinu oma, Marikene? Silmad ei seleta enam...“

„Võta!“ vastas Mari ning haarates pimedast nurgast lambanahkse kasukaräbala, viskas selle Aadu asemele. „Nüüd ei tea enam oma lärmakut!“

Aadu tõmbas kasuka nohisedes selga, hakkas siis kindaid otsima.

„Kirves on haoriida juures,“ seletas Jaan, „ja tee ruttu. Et sa meile pahandust ei too! Valgega ei tohi koju tulla!“

„Hoiä siis oma nahk, kui metsavaht su kinni võtab!“ tähendas minia. „Nüüd hakka minema, jah. Liiguta midagi. Ära ole teistele risuks ees.“

„Oh, miniakene, küll lähen, lähen... Saa sina ka nii vanaks...“

„Mul veel aega küllalt elada, vanadele on tapurgat vaja, vanamees!“ vastas Mari. „Too sa luua-materjali ka. Kas kuulsid?“

„Kuulsin, perenaisekene, kuulsin,“ vastas Aadu.

Läbi lume hakkas ta tammuma tanumi poole. Värava avades meenus talle, et ta oli unustanud kirve. See leitud ja puhu pandud, ta kõndis, vananimese kohta päris nooruslikult, talu-teed alla orgu.

Lumi oli hanges ja kandis ärakuivanud ning kõssi vajunud luu- ja nahakogu hästi.

Vargile, vanul päivil mine nüüd poja ja minia käsul vargile! Tema, Rahi talu omanik, kes kinkinud pojale võlgadeta koha, mingu riigimetsa vargile! Elupäevad on ta rasket tööd teinud, rühmanud ja kokku hoidnud — kellele? Aus ja õiglane olnud — kellele? Maailmast toodud naisele, kes äiale ei raatsi anda süüagi. Vanasti oli Aadul oma peremehe-laud, peremehe-ase ja peremehe-sõna, nüüd — — Siis olid pojale „Armas isa!“ kuni veel talu oli kinkimata ja ümber kirjutamata, pärast — sügisel aeti isa minia käsul karja. Kes küll seda oleks võinud arvata ja ette näha! Tuleks ometi surmakene, vanainimese sõber...

Pisarad hakkasid veerema Aadu silmist, ja nii ta läks, meeles pilte oma minevikust.

Ilm polnud liialt külm, oli poolenisti sula. Kas nüüd käigu mõjul või muul põhjusel hakkas Aadul palav. Aga endiselt kähku-kähku rühkis ta edasi, nagu see olnud tema viisiks maast-madalast saadik igas ettevõttes ja töös, kuni oligi jõudnud riigimetsa vahele. Ainult siit võis häid jalase-puid saada.

Ta ei märganud, kuidas üks hobusemees lähenes.

„No, tere-tere ja jõudu!“

Otse tema taga peatati hobune. Ola-Ants, Aadu kadunud emale kaugelt sugulane, kõnetas teda.

Aadu ehmus, lükkas kirvevarre, mille ots oli kasuka nahknööpide vahelt liialt silmatorkavalt välja tunginud, ja taandus teelt kõrvale.

„Kuhu siis Rahi peremees nii rühib? Tule, istu pääle, viin sind edasi.“

„Pidin... sinna... küla poole...“

„Nojah. Istu aga kõrvale.“

Ants tõstis saanipõlle ääre, mille alt vaatas vastu hundi-nahk, üles ja andis Aadule ruumi.

„Kas paneme piibud ka käima?“ küsiti.

„Ei tohi enam suitsu teha, see matab rinda... Oh, sugulase-lapsukene! Vilets on elu, kui oled vana ja jõuetu.“

Aadu puudutas paitavalt Antsu tuliue kirju kinda käeselga oma paigatud käpikuga ja vaikis.

„Nii ta on jah. Eks ma ütelnud sulle — vara veel talu ära anda pojale: enne oma silmad kinni, siis... nagu tegi minu isa. Peremees oli kadunekene surma tunnini... Sa tead, ma olin juba viiekümne... Veel nädal enne otsakest pani ta selle sama

hobuse ette, ilusad ohjad võttis ja kõik ja sõitis õpetaja juure oma kabeliaia tähte tooma... Ei mina Annega põlanud isa ega isa meid.“

Aadu noogutas. Hobune sõitis.

„Süüa sulle ikka annavad?“

„Annavad, annavad ikka... Ära sa aga, pai vellekene, seda üttele Jaanile ega Marile, et mina kaebasin ehk nii, ära üttele!“

„Mis, mina ei räägi midagi, Rahi peremees!“

„Noh nii... Suur tänu, nüüd sai sõita ja... nüüd lähen jälle... lähen siit sihti mööda, siis saan jälle küla-tee pääle... Mõni näeb, et Ola-Ants sõidutab santi...“

Ants raputas pääd.

„Sind ei ole minul vaja häbeneneda, küll aga seda, et meie vallas on niisugune peremees nagu Jaan,“ vastas ta. „Iga mees hoiab naise poole, aga siis... Oled ikka ise ka süüdi. Ega veel ei tea, kuidas Jaan omad päevad lõpetab. Noored inimesed abielluvad kergesti ja järele mõtlematult. Sina oleks pidanud poega hoiatama ja takistama, kui oli see õige aeg. Sa ikka teadsid, et poeg naist võtma hakkab. Sina olid vanem ja olid peremees majas. Mari on halva loomuga ja kiusakas. Ma ei olegi palju nii mossis naist näinud nagu tema on. Jaanil ei lähe temaga mitte hästi. Ta on ju küll tööinimene ja väga kokkuhoidlik perenaine, kuid mina teda omal pojalt küll kosida ei oleks lasknud. Ei tea, kuidas sinul-mehekesel kõik nii halvasti on läinud!“

„Ei tea,“ vastas Aadu, „ei tea, sugulase-lapsekene. Jah, jääme siis jumalaga.“

Ta lahkus saanist ja hakkas, küür seljas, tasa minema. Ants vaatas talle hobuse seista lastes natuke aega järele.

Mida kõik inimene ei pea ära kannatama veel oma vanul päivil... Jah, imelik on see maailmaelu: kel nii, kel teisiti. Omad hädad ja ristid aga igaühel ja igalpool, mõtles ta.

Andis siis hobusele piitsa.

Õhtul, videviku ajal, sõites läbi mõisa endise kasumetsa, Ants keeras ruuna talvetele, et üle soo otsemat teed kiiremini koju jõuda. Oli hakanud sadama kergelt lobjakut. Hilju liuglesid lumehelbed puile. Neid tungis saani ja Antsu kasukakrae vahele. Hobune sörkis sõitu looga kergelt ja rütmiliselt liikudes.

All sool, kus kasvavad ka kased, küürutas kinnisadava tee ääres, ühel mättal puu kõrval, näoga vastu lund, inimkogu. Ants peatas hobuse ja hüüatas. Kui vastust ei tulnud, astus ta saanist

välja ja sammus lumes lamaja juure. Nägi: kase- ja pajuviitsade kubu nõõri abil selga kinnitatud, mõlemas kaenlas tugev, siledaks laasitud noor kask, lebas vana Aadu.

Ree-jalased, ümises Ants, riigi metsast... Ühtki annaks mehel kanda, Aadu aga on tahtnud kahega hakkama saada. Aga, näed, ei saanud. Vaene vanamehekene!

Ta arvas, Aadu on surnud. Vanade inimeste juures sageli juhtub, et nad varisevad kokku järsku ja ootamatult.

Katsudes Aadu keha Ants veendus, et ses veel eluvaim oli man, ja vanamees korises, kui tema küljelt kubunõõrisid hakati lahti tõmbama.

Upitanud ja aidanud haige saani põlle alla, Ants pidas enesega aru. Lühikese mõtlemise järele sammus ta siis ka jalaste ja kubu järele. Neilegi aseme leidnud, süütas ta piibu ja laskis hobusel, alul sammu, edasi liikuda.

Oli juba täiesti pime ja keerutas laia lund, kui Ants jõudis Rahi tareläve ette. Toas näis põlevat laternatuli.

Ta tõstis jalased ja viitsadekubu maha. Siis katsus maja ust. See oli lahti.

„Kes sääl on?“ küsis naise hääl. „Jaan, vaata, kas Aadu on tulnud või?“

Ants ei vastanud ning võttes ühe jalase, ulatas selle otsa tuppa. Ta pani puu põrandale. Sama tegi ta teisega ja kubuga.

Jaan seisis tagatoa lävel, Mari — pliidi kõrval, mõlemad tummalt vait ning vaatasid pilke vahetades teineteisele.

Ants tõstis ka Aadu tuppa ja asetaski ta nurka pikale pingile.

„Leidsin ta soo päält,“ ütles Ants, „suremisel on teine.“

„Ma ütlesin vanamehele,“ sai nüüd Mari sõnad suhu, „et mis sa kooserdad selle talveilmaga välja...“

Ants nagu tahtis midagi vastata, vaikis aga siiski ning läks, peaaegu sõna lausumata. Mari vaatas talle järele ja naeratas, suu viltu.

Jaan võttis isal kasuka seljast, kuid Aadu toibumine vältas tükk aega. Siis ajas end visa hing truubi soojuses jälle jalule! Süda oli siiski vastu pidanud mingisuguses nõrkuse hoos, mis teda tabanud sool, ja nüüd ta värisevad sõrmed puudutasid aseme äärt.

„Elama hakkab, vanakurat!“ kuulis ta segaselt kellegi sõnu enese kohal.

Ta teeskles, nagu poleks ta midagi kuulnud, pomises „Oeh!“ ja vajus küljele. Nii uinuski. Haige-und.

Magas ja virgus, magas ja virgus.

KUI Aadu märkas, et tal oli juba söögiisu ja et lamamine ja söömata olek teda liialt nõrgestab, tõusis ta ühel ööl üles, et kobada toidukapi ukse järele.

Söönud veidi kuiva leiba ja hapupiima, nagu läbi une talle meenusid ree-jalased. Kindlasti ei teadnud ta aga enam, kas ta oli käinud nende järel või pidi ta veel alles seda tegema. Hommikul kuulis ta tagatoast poja häält.

„Tuleks siiski nende jalaste pärast metsniku juure sõita...“

„Sõidad teinekord! Täna on tarvis veskile saata,“ vastas Mari häält. „Võibolla, et on ka arsti vaja, näed isegi, et minuga on juba niikaugel. Vanamehest vargast abi ei ole.“

„Vanamehest?“

„Jah, ja ära ka ei lõpe teine. Näed, missugune pahandus tuli.“

Veel räägiti midagi, kuid Aadu enam ei kuulunud. Ta ajas enese istukile, ja kui Mari kööki astus, oli Aadu ase seinääres tühi. Kuid ta ei pannud sellele rõhku, sest täna oli tal tege- mist rohkem enesega kui teistega: imeline võõras tunne ja äki- lised lühikesed valuhood ristluies tegid ta väga rahutuks. Ta kõndis mööda kööki, pani vahel käed puusa, kallutas end, ning ta nägu tõmbus aeg-ajalt valulisse grimassi. Ta kavatses juba minna voodi, kui äkki valud vaikisid ja torked enam ei kordu- nud. Ta hakkas tuld tegema.

Vahepeäl oli Aadu kirvest otsimas. Ta teadis, et tema oma kirves asus rehe-all kastis, sinna oli ta tema jätnud. Ta avas rehevärava — imelik, kuis see värav nii raskeks on muutunud lükates — ja kohe ukse kõrval, läbi seinapragude sisse tuisanud lumel nägi ta ree-jalase puid, mis olid hooletult siia visatud. Aadu kohe tundis ära oma raiutud jalased. Nüüd ei tarvitsenud ta nende järele metsa minna!

Tal oli oma leiu üle nii hää meel, et ta muust mõtlemata kõndis riistakasti juure. Väikese kirve ja käsisaie leidnud, ta löi- kas jalase otsa ära, tegi küljelõike ning hakkas vaevaliselt lõike suunas lööma laaste.

Rehe uks lükati jalaga laiemalt lahti ja sisse astus Jaan.

„Ma panen jalased painesse,“ ruttas Aadu rõõmsalt seletama.

„Panen su naha painesse, kui sa oma jalastega ei kao,“ vastas Jaan kurjalt. „Ütle, mis näo ma pidin tegema Ola-Antsu ees? Mina võtan varastatud kraami vastu!“

Ta haaras puud ja viskas need üksteise järele vihaselt üle ukse välja.

Aadu istus paku otsa ja väristas oma vana pääd. Tema pilk vahtis segaselt kuhugi kaugemale.

„Kasi tarre! Sinu pärast ma muud enam ei kuule kui Mari näägutusi. Tülid lähevad juba suureks..“

„Mari näägutusi,“ kumisesid Aadu kõrvus poja sõnad. „Varastatud kraam..“

„Varas oled jah! Varastad leiba ja, ütleb Mari, ja varastad silmad pääst... Kui veel kohus ei tule..“

„Kes varastab, see tapab ka!“ jatkas Jaan.

Kes varastab, see tapab ka..

Langetatud pääga, pilku tõstmata, Aadu komberdas rehe-alustest välja.

Mari seisis paljapäi tare lävel. Aadut nähes ütles ta:

„Juba käib, sandisärk... Noh, kus luuad on, mis sa tooma pidid?“

Luudasid, helde taevakene, ei olnud Aadul enam meeleski!

„Vaata, et luuad olgu tehtud! Kes sinu aset muidu kasida saab! Ära oled määndanud — nagu mõni laps — aluskoti. Minu ema andis..“

Mari ema antud aluskott... Ära määndab Aadu selle katkise vana kotitüki, sest et ta vanadusenõrkuses nagu laps ei suuda enam hoida...

„Noh, kuhu see Jaan jääb? Nagu isa, nii poeg!“ jatkas Mari. „Võeh!..“

Nagu isa, nii poeg...

Aadu ei näinud, kuis perenaine äkki tuppa vaarus.

„Jaan, tule ruttu, ruttu!“ kuulis ta aga perenaise kutset. Ta läks uuesti rehe-alla.

„Perenaine kutsub,“ ütles ta toetudes värava najale. „Tulgu väga ruttu, ütles.“

„Kas juba sünnitus?“ hüüdis Jaan, visates saani aisad käest ning kargas õue.

Sünnitus... perenaisel!? Nojah, muidugi... Kolmandat korda... Kas seda ka vaja oli!? Kas uuel inimplapsel on vaja sündida s i i a, sellesse R a h i häda-orgu! Tänu jumalale, et need esimesed surid..

Liig palju kuhjus täna Aadu pää pääle mõtteid, elamusi. Kõigest kuuldust püsivamalt kõlas ta kõrvus poja üteldud lause: Kes varastab, see ka tapab..

Seina ääres seisis käi. Selle kohale oli torgatud prao vahele vana, roostetanud, endine seatapu pussinuga. Käia kõrval lebas kase- ja pajuokside kubu.

Pikkamisi hakkas Aadu pilk rändama noa, käia ja oksade kubu vahet. Siis sirutas ta käe väitse järele.

Kolm tundi hiljem — —

KOHTUPÄEV. Arutusel on Rahi perenaisele sündinud kaksikute tapmise asi. Süüpingil on vana peremees Aadu, keda süüdistatakse ettekavatsetud jõledas roimas, mille ta korda saatnud oma vihatud minia laste vastu ajal, kus pääle tema kedagi ei olnud kodus.

Aadu oli tabatud kuriteo kohalt, kätel ja riietel veri, käes verine pussnuga. Mari, talu perenaine, oli leitud surnuna süngi jalutsilt. Kohtuarstlik lahkamine tõestanud ta surma südamerabanduse kaudu. Arvatavasti oli ta rutanud kaitsma oma lapsi, kuid roimarit mitte takistada suutes — kokku varisenud.

Tunnistajad — kaebealuse poeg, arst ja Ola talu peremees Ants — on üle kuulatud. Kaebealune ise ei vasta ühelegi küsimusele. Nii juurdluse andmed kui ka tunnistajate seletused jätavad mulje, et ei või enam kahtlustki olla roimari isiku suhtes. Küsitav on vaid veel, kas on pehmendavaid asjaolusid ja kas on tarvilik kaebealuse vaimse seisukorra kohta otsust.

Sõna saab kaitsja. Prokurör varjab haigutust.

„Härrad kohtunikud,“ ütleb noor advokaat, „ma ei taha teid koormata liialt pika kaitsekõnega. Mu ülesanne oleks märksa kergem, kui oleksin vandekohtu ees, aga — ma loodan, et mu püüe, kohtule tõe selgitamisel abiks olla, ka praeguse auliku kohtu ees ei jää tagajärgedeta.“

Ta vaatab hetkeks ringi, ja kahin käib päältkuulajate ridadest läbi.

„Härrad kohtunikud, härra prokurör! Siin üteldakse: mees, kel üks jalg juba haua äärel, on rõvedamal kombel kustutanud oma kahe pojalaapse elu varsti pärast nende sündimist, kui noor ema oli abitu ja kaitseta, sest tema mees oli toomas talle arsti, ja muid elanikke talus ei olnud. Teie ütlete: vanamees, kes ise haua serval, hävitab saabuva elu enne, kui too oma karjatust „Tahan ellu!“ veel õieti suudab avaldada! Ning hüüate: Surmamineja, sa ei tohi tõsta kätt algava elu vastu!.. Sa ei tohi milgil tingimusel tappa! Mu härrad! Meie ees on masendavaid perekonna-draame!

Härrad kohtunikud! Keda saate teie sel juhtumil karistada? Ma arvan, elame küllaldasel määral kultuurses ühiskonnas, kel peab leiduma kaitset oma abitule liikmele, seda mitte ühekülgsest pakkudes. Kui oli abitu sünnituse järele naine ja kaitseta need olendid, kes üldse veel eluhinda ei tunne, siis, ärgem unustagem, et oli kogu aeg abitu ja kaitseta veel keegi, s. o. kaebealune. Ta oli tudisev, päev-päevalt vägivaldselt, enneaegselt hauda tõugatav. Kellelgi polnud õigust ka tema kallal vägivalda tarvi-

tada, tema kallal, kes oli elu ja jõukuse võimaldanud pojale ning perenaise-päevad miniale. Kui seisame nüüd kohtu laua ees ja kisendame: „Löö risti, löö risti!“, sest on korda saadetud roim, sest külmas hauas puhkab naine-ema ja kaks tugevat last, siis võib täie õigusega teiest küljest hüüda ja nõuda: Kaitset! kaitset ka ihu ja hinge inkvisiitorite vastu! Sest meie ei pea aluseks võtma eeskätt iga olendi kaitsmist, kel eluvaim sees, vaid inimese kaitsmist. Käesoleval juhtumil on tõenäoliselt tegemist ebainimlikkude kaitsealustega, — ma tahan ütelda — nendega, kelle poolt vormiliselt on praeguses asjas seadus, s. o.: ebainimliku mehe ja naisega. Kujutelgem, kuhu jõuame siis, kui ühiskond jätab vanemad saatuse hoole ning annab eluõiguse vaid lastele! Jah, teie ütlete: on keelatud oma vanemat lüüa, on õigus vanemal nõuda oma töövõimeliselt täiskasvanud lapselt, kui tal enesel midagi pole, elatisraha; et keegi ei kohusta vanemaid koos elama lastega jne., jne. Mina ütlen: elame ajastul, mil juba teised vaated ja mõisted valitsevad, kui sajandeid ja aastatuhandeid tagasi! Keelatud on vanemat kirvega ähvardada, teda näljutada, teda vargile ajada, roimataele saata. Keelatud on inimese ihu ja hinge kallal tarvitada säärast vägivalda, mis võib igati äratada ürginstinktid, sõnaga — keelatud on teha inimesest hetkekski roimarit, elajat. On see aga sündinud, siis pole hukka mõistetav kaebealune.

Väidetakse: kaebealune hukkas oma minia ja ta lapsed. Meeltesegaduses, küll võib-olla, aetud äärmusse, aga tappis poja järeltulijad ning hukutas nende ema, kes ei suutnud taluda oma laste surma... Teie ütlete: kaebealusel põlnud armastust. P o e g ei armastanud oma isa, isa andestas ja andis temale kõik-kõik, mis tal olnud võimalik anda! Ja minia ei armastanud teda, ta otse vihkas teda. Mispärast? Sest et vanainimene õigel ajal ära surra ei mõistnud... Kodus tehti kaebealuse elu põrguks. Mis võiks seda vanakest, kel võib-olla nüüd, pärast kõike seda mis juhtunud, pole antud enam kuigi kaua päivi veel halvemat oodata kui oli see, mis ta juba läbi teinud, läbi tegema pandud? Kui ta mingi eluvääratuse eest karistust peakski väärima, siis on ta selle juba tuhatkordselt ette üle elanud. Nüüd peab ta kuu-luma vabadusse, vabadusse, härrad kohtunikud!

Vangla!? Surmanuhtlus!? Mina ei usu, et nii ülem karistusmäär — surmanuhtlus, — mis veel mõnes riigis on maksev, kui ka vangla kedagi õieti karistab või kaitseb. Vanglas kaasvangidelt sageli saadakse õigustust, õhutust, näpunäiteid, „kooli“ veel julmemate, pärastiste uute kuritegude kordasaatmiseks, kusjuures siis ei kukuta enam nii kergesti seaduse kätte, mõistes var-

jata oma jälgi. Vanglas võiakse saada ühiskonna ja riikliku korra vastasteks ja vaenlasteks! Ei; leitagu teine, uus tee, kui seistakse kellegi karistamise tarviduse ees, meeles pidades, et karistusel peab olema eeskätt parandav mõte!

Vanakene, kaebealune on nii oma poega armastanud, et ta oma elugi ohverdaks tema hääolu eest. Ta ei taha, et pojale paha juhtuks. Ta ei taha ka, et pojale saaks kord osaks isa saatatus. Meil on põhjust arvata, et mees oli oma tigateda, pahaloomulise, alatiselt mossis ja rahulolematu naise võimuses. Ma ei söanda lootust avaldada, et ta tulevikus ehk oleks vabanenud ebanormaalsest kodusest olukorrast. Vastuoksa: kardan, et naise võimu näitamine oleks veelgi süvenenud. Kui elutark isa kingib oma talu pojale ja saab osaks koera-elu, miks ei või siis poeg kinkida talu oma naisele ning võtta vastu ühel päeval kerjusekott? Mehed on pimedad, kui nad on noored ja üldse, kui nad veel kirgedega ripuvad naise küljes. Pärast on hilja, kui virgutakse. Ühiskond, ära otsi üksnes karistusteid, kaitse meid ka halbade naiste eest! Anna meile hää naine ja hää ema, küll nemad parandavad ka meid, mehi, kui oleme neist halvemad.

Teie ütlete: kaebealune hukkas kaks saabuvat süütut elu? Lubage, minu härrad! Ei ole kellelegi uudiseks see, et pärivuse teel omandame mitte vaid välist rakkude sarnasust oma esivanemaga, — hoolimata kasvatuse mõjureist meie pärimise oma auväärseilt vanemalt ka nende iseloomu ja hingeelu jooni. Mis meie ütleks selle kohta, kui kaebealuse pojapoeg ja -tütar elus olles ja üles kasvades käivad tigateduse ja ebainimlikkuse suhtes oma vanemate jälgedes, vastu enese paremat tahtmiski? Siin on ka kaebealuse poeg. Kas oleks see temale või ühiskonnale soovitav, kui tema laps tasub temale ja emalegi sama mõõduga, millega mõõdetud nende vanaisale? Meil kõigil on vanemad, vähemalt tunneme oma ema, mõnel ta on juba surnud... Väga paljud meist on juba ehk saavad ise vanemateks. Tahaksime ja oleks see soovitav, et meie lapsed meiega, kui oleme vanad ja väetid, käituksid nagu olenditega, kellele suu sisse karjutakse: „Vanamees, oled risuks ees! Tapurgat — kirvesilma sulle!“ Ma usun, keegi meist ei tahaks seda. Meie ei taha midagi oma lastelt, kõik anname neile, ainult veidi hingelist soojust, tänutunnet, lapse-meelt ihkame. Laps jääb vanemale lapseks, olgu too laps kui noor — suurim egoist — ehk kui vana, vanem kui väeti, laps kui suur hinge- või ihukangelane, tegelane, riigimees. Meie vajame sooja, südamlikku, inimlikku ühiskonda! Seda ei saavuta meie aga ealeski, kui meie kodune ühiskond — meie perekond ei hoova oma liikmetele armastust, vaid tänamattust, ükskõiksust,

täielist hoolimattust, viha, loomalikkust. Vaadake, mina ei leia selle õnnetu vanamehe ka sellest seisukohast vaadatuna süüdi olevat. Mis ta on teinud? Ta on jaganud ja otsinud armastust! Kui ilmtingimata ühelt poolt minia asub seisukohale, nagu mõnes muistses riigis, et vana on ülearune suu, ülearune element, kasutuks jäänud ese, et eluõigus on vaid jõulistel, siis teiselt poolt helleenid näit. õigustasid vigase lapse hukkamist ning otse nõudsid ja teostasid lapsetappu. Minu härrad, see probleem ei ole nii lihtne. Meie peame arvestama teo motiive. See ei tähenda, et mina pooldan juba sündinud lapse elu vägivaldset katkestamist siis, kui see tarvilik on, ei! Kuid tõele au andes mõtleme järele, enne kui inimese tema oletatava kuriteo pärast hukka mõistame. Andke kaebealune vabaks. Antagu temale poeg, kes ümber pöördub ja teisiti hakkab talitama, andke temale hää, hoolitsev minia, kes talle sõnagi ei lausu juhtunud „kuritööst“, andke temale päikesepaisteline pojalaps, terve, tugev, tervete instinktidega, jumalavallatu — ja siis, vaadake, minu härrad, teie sellega karistate kaebealust õieti rängalt. Mis tegi keegi talur, kelle aita oli tulnud vargile suurimas villetsuses viibiv talu endine kauaaegne aus teenija? Ta ei ütelnud tabatule sõnagi tema teost, vaid kutsus naise, üteldes, et on tulnud kallid külalised, kellele tarvis süüa anda. „Kalli võõra“ einestanud, upitas peremees talle koti varastatud toiduainetega selga, paludes teda oma vara mitte maha jätta. Ja mis teie arvate: kas varas naeris oma vabastaja üle, pidades teda narriks, et ta teda ei saatnud vangla? Too õnnetu läks ja poos enese talu metsas!.. Vahest väheseid juhtumeid leidub, kus inimestes on inimene paratamatult hukkunud. Nood olendid kuuluvad juba säärase psühhoopaatide hulka, kellest ka on loomulikult kahju, kuid keda ei päästa enam ükski karistus ega arst. Isolatsioon on vaid neil kordadel ühiskonna huvides. Ma ei ole vägivaldse karistuse poolt, sest see lõhnab „verise kättemaksu“ aja järele. Kättemaks on barbaarne mineviku nähe, tänapäev külvaku r a h u. Nüüdsel ajal antagu vang oma südametunnistuse hoole! Mitte karistust, vaid eneseparandamiseks aega ja võimalust vabas ümbruses! Kui keegi, seni aus inimene, läks ühiskonna sotsiaalse olukorra ohvrina vargile ning õieti talitades talle andestati, siis tuleks ka tol korral vabaks jätta see inimene, keda nõnda kaua piinatakse, kuni ta meeleheitel haarab tapariista. Laste kasvatuseski on aru saadud, et vitsa ei tohi tarvitada. Aidakem inimkonda edasi tema õnnelikkuse tähistega otsinguil ning ärgem mingem tagasi ega tammugem paigal! Härrad kohtunikud! Ainus karistusviis, kui teie kaebealuse milleski süüdi

leiate olevat, on see minu poolt soovitatud tee — mõistke ta õigeks!“

„Teie lõpetasite?“ küsis eesistuja.

„Ei, härra president. Tahan veel puudutada asja sisulist külge.

Meile on antud vähe andmeid. Tuleb arvestada päämiselt poja seletustega, sest isa, teie näete, vaikib. Näib, nagu oleks ta kaotanud kõnevõime. Kuid igatahes räägivad tema kasuks tunnistaja Ola-Antsu usaldusväärsed seletused. Need ei valgusta küll sündmuste käiku saatuslikul päeval, kuid nad näitavad, kuis käituti kaebealusega. Minia väljendus: „Ma ütlesin vanamehele, et mis sa kooserdad selle talveilmaga välja,“ ei vääri muidugi loomulikult mingit tähelepanu, sest see on vaid väike kavalus, et näidata, et kaebealune on ise omal tahtel riigi metsa vargile läinud, et süüdi pole varguses mees ega naine. Kuid see lause iseloomustab seda naist: tõeliselt ta just kihutas oma äia metsa! Üldse oluline on kõik see tunnistaja seletus, kus ta kirjeldab kaebealuse miniat ja tema äia elu. See oli tõepoolest raske, ütleb ta. Mitte kuulduste, teiste jutu järele ei tea ta seda, vaid ta on oma silmaga näinud, milline kisendav olukord valitses Rahi talus. Nii nägi ta juhust, kus minia, päältvaatajat häbenemata, metsikult taples oma äiaga, kui too ei jõudnud küllalt kiirelt üht karjast eraldunud ja vilja tunginud lehma tagasi ajada... Poja tunnistus, esimese pilgu järele otsustades, ei räägi midagi isa kasuks. Poeg lihtsalt kirjeldab, mis tema koju jõudes näinud. Ta eitab muidugi käsu andmist isale ree-jalaste ja luuamaterjali järele saatmise suhtes, ja see pole ka tähtis. Enesestki mõista ei läinud kaebealune ree-jalaste ja muu järele seks, et seda kõike hiljem ise kasutada. Materjal oli määratud poja tallu, poja käsutusse. Poeg ise ka ei salga seda, et isa ütelnud temale, et läheb jalaste ja luudade järele, ja ta pidanud seda naljaks, sest kõnes olev mets asub päälegi kodust mõni kilomeeter eemal, milline haigele vanamehele kauge maa. Ja isa oli haige, liigendeis võõras tunne. Hiljem, külmetuse tagajärjel süvenes tema haigus... Kuid praegu ei taha ma haiguse tähtsust toonitada, vaid üksnes peatuda tunnistuse juures, kus poeg, ilma et ta seda ise ehk tahakski ja teaks, annab väga olulise seletuse, mis ilmselt räägib ta isa kasuks.

Mis ütleb kaebealuse poeg? Ta ütleb: Nagu ma kööki astusin, nii kuulsin teisest toast kolksatust, nagu kellegi kukkumist... Edasi minnes jäänud ta soolasambana seisma, sest tema ees põlvitanud tema isa, käes verine seatapu nuga. Isa kõrval lamanud kolm lumist luuda, ka natuke verised... Poeg sõitnud kodust ära 2½ tundi tagasi. Sõit arsti juure kestnud umbes kolmveerand

tundi, tagasisõit olnud palju kiirem. Arsti juures olnud ta ligemale tund ja veerand... Kas ei räägi see tunnistus kaebealuse kasuks? Märkate, mis poeg seletab?

Arst kinnitab poja tunnistust. Ta on esimesel pilgul sama näinud, mida nägi kaebealuse poegki. Tähendab: kaks isikut nägid kuriteo kohal üht ja sama pilti. Järelikult tohiks nii olnud olla, nagu nägi mitte üks, vaid koguni ju kaks inimest! Arst lisab veel juure, et kaebealune on põlvitanud seinä ääres suurte kokkunenud silmadega. Naise ja tema kaksikute laibad olnud juba külmad ja surm võinud neile saabunud olla umbes tunni aja eest. Kaebealune olnud verrega kaetud, temal olnud nuga käes, verine nuga. Ka rabandusse surnud sünnitajal olnud käed ja riided verised. Eks ole, ta sünnitas ju... ja ta sirutas oma käed vaeste väetite järele... Kaebealuse kõrval lebanud kolm lumist, verest veidi punaseks värvunud luuda. Kedagi teist ta pole majas näinud kui kaebealust ja laipasid.

Meie teame, et talus ei elanud kedagi pääle kaebealuse, tema poja ja minia... Midagi ei olnud röövitud... Mehel ega naisel polnud oma teada vaenlasi, paha läbisaamine olnud kaebealusega... Kõik on nii. Ja täpselt õige! Kumbki tunnistaja ei räägi ebatõtt. Just see ongi tähtis. Ehk õigemini ütelda: just see on tähtis, et nad mõlemad midagi nägid, mis annab minule kaebealuse kaitsmisel nii tugeva toe, et ma hetkekski enam ei kahtle selles, kes tõeliselt on roima korda saatnud. Julgesti võin ma teile kinnitada, et kaebealune igatahes ei ole mitte mõrtsukas. Varsti tõestan ma teile, et vanakene Aadu istub süütult süüpingis!"

Kaitsja tegi pausi, vaatas prokuröri poole, kes, näis talle, natuke muigas, ning keerates siis enese päältvaatajate poole, tõmbas kergelt hinge. Siis puuris ta pilgud kaebealuse — Aadu silmadesse.

„Härrad kohtunikud! Vaadake teda: kas nii näeb välja tõeline roimar! See on ju jõuetu rauk... Jah, ta pilk on praegu väga kokkunenud, tal on minu ees — hirm. Kuid mispärast? Seepärast, et ta kuulis, et tema süütust üks inimene usub. Aga süüdi tahaks ta olla! Nagu noaga praegu lõigatakse tema südant, sest ta kardab, et tema asemel hakatakse äkki süüdistama kedagi teist..."

Tõde ujugu päevalgele! Ainult puhas tõde, härrad kohtunikud!

On jäetud seni tähele panemata üks koht kahe tunnistaja selektusest, mis ilmselt räägib kaebealuse süütusest! Ma räägin luudadest!"

„Mis on's nende luudadega?“ küsis prokurör kärsitumalt. „Luu-
dasid tarvitatakse pühkimiseks, jälgede kaotamiseks..“

„Täitsa õige, härra prokurör. Olen kohtu poolt määratud
kaitsjaks, kuid ärge arvake, et ma seepärast asja pääliskaudsemalt
võtan. Ei mina lase teil selle kaebealuse auga halliks läinud pääst
ainustki juust kõrvaldada! Härrad kohtunikud! Andestage võrd-
lust, kuid teiegi olete käesoleval korral luuad, kelle ülesandeks on
mõndagi paha, mis juhtunud, hääks teha. Teie eemaldate Ebatõe
mustad niidid, mis Juhus poetanud maha, ja järele jääb Tõe kuld.
Kellegi süütu kannatus ei pea laskuma punase plekina kohtu sü-
dame valgele lumele! Veri kisendaks! Vanamees ei ole
süüdi.

Mul on tunnistajaid, kes aitavad tõendada mu väidet! Mitte
ainult arst! Mitte vaid poeg! Kaebealusel on veel kaks tunnis-
tajat, kes küll on sõnatud, koguni elutud, kuid seda kindlamad.
Need on lumised luuad!

Kes tõi luuad roima paika? Oli nende tooja sünnitaja!? Tõi
need luuad tuppä arst? Ehk oli nende tooja kaebealuse poeg?
Või viibis majas veel keegi, keda kuskil ei mainita? Andmed tõen-
davad, et luuad tõi kaebealune. Need olid tema tehtud uued luuad.
Ja need luuad olid lumised. Tähendab, värskest toodud, vaevalt
paar minutit enne seda, kui nad leiti arsti ja kaebealuse poja poolt.
Varem ei võinud luuad kohal olla, sest muidu oleks lumi nende
küljest veeks sulanud.

Nüüd: poeg tõendab, et tema kodust eemal viibimine kestnud
2½ tundi. Arsti poole sõitnud ta aeglasemalt, umbes kolmveerand
tundi, — et muuseas mitte kohe hobust liialt ära väsitada, arvan, —
kuna tagasisõit arstiga sündinud poole tunniga. Arsti, keda pole ko-
dus olnud, tulnud tal oodata ligemale tund ja veerand. Selle kohta
on teil muidugi tunnistaja olemas, peremees Jaan?“

Pilgud pöördusid tunnistajate pingis istuva kaebealuse poja
poole. Mees oli koledasti kahvatanud. Tagumistes pinkides ha-
kati sosistama, tõusti üles ja vaadati üle teiste päade.

„Vastake, tunnistaja, härra advokaadi küsimusele!“ käskis
kohtu eesistuja. „Astuge kohtu-laua ette!“

Hüütav vaatas segaselt ümber, nagu ei usuks ta kindlasti, kas
on pöördutud just tema poole. Siis tõusis ta raskelt üles ning
sammus uuesti kohtunikkude ette.

„Kas teil on selle kohta tunnistaja olemas, et ootasite ligemale
tund ja veerand arsti tema kodus ja et teie vahepeäl ei käinud
kuskil mujal?“ küsis kaitsja.

„Taevane jumal!“ hüüdis noor peremees. „Kus ma's pidin käima? Tohtri-härra tüdruk ja proua nägid mind mõlemad, kui ma istusin ja ootasin arsti suures kärsituses. Hobuse juures käisin ja tulin jälle teisipidi tuppa.“

„Nii?“ lausus advokaat. „Nüüd on teil „Taevane Jumal!“ suus, kuid kui teie isa oma südames Jumala poole ohkas, siis lubasite tema naha painesse panna!“

Hästi! Meil on teada, et isa jäi poja äramineku järele, keda laskis kutsuda tema naine, rehe-alla. Eks ole nii, peremees Jaan?... Jäi! Väga hää. Rehe-all asus ühes ree-jalastega metsast toodud paju- ja kaseokside kubu?... Teie ise viskasite kubu sinna?... Viskasite. Kas kaebealune oli selle kubu materjalist luudasid valmistanud?... Oli, nagu teie pärast nägite. Hää. Kuriteo kohal oli kolm värsket, uut, samal päeval teie isa poolt valmistatud luuda?... Oli. Teisi uusi luudasid parajasti talus ei olnud?... Ei olnud. Nii... Härra prokurör teab, et luudadega pühitakse... Nüüd mina küsin: mitu luuda valmistab inimene tunnis?... Praegusel ajal valmistatakse tunnis kaks luuda. Kas kaebealuse Aadu luuad olid aga valmistatud vana või uue viisi järele?... Vana!... Muidugi. Kaebealune on vana mees ja valmistab ka luua nii, nagu see vanasti tehti. Ta istus rehe-all paku otsas. Võttes seinapraost väitse, hakkas ta iga kase oksa üksikult korralikult teritamä ja kõrvale panema. Kui luuatäis oli valmis lõigatud, hakkaš ta luuale kaht võru tegema. Need valmis saanud, tulid võrud oma määratud kohale asetada ja luuda kloppida. Lõppeks oli korralik luud valmis, ja seks kulus tal peaaegu t u n d aega! On mul õigus, tunnistaja? On. Teise tunni võttis teise luua valmistamine. Nüüd arvame veel juure aeg, mis kulus luua varte leidmiseks, tegemiseks ja paigale asetamiseks, kuni kolm luuda täitsa valmis olid, nii et neid kasutada võib... Üksnes vilunud ja virk mees võib korraliku luua endise „tehnika“ järele valmistada tunni jooksul. Meie luudade tegija, kaebealune, on kahtlemata virk mees, kuid tema juures peame veel arvesse võtma tema vanust ja tema haigust. Seepärast on kõigiti loomulik, et temal kulus tol korral kolme luua tegemiseks kõige vähemalt 2½ tundi. Jah, me saame aja, mis näitab, et kaebealune ei võinud milgil kombel lahkuda rehe-alt enne seda aega. Kuidas aga on siis võimalik, küsin nüüd, näha kaebealuses mõrtsukat!? Tal võis olla üks luud valmis, kui juba keegi kuriteo oli korda saatnud! Sest meie teame, et laibad olid juba külmad, kui arst saabus. Surm oli külastanud talu tund enne seda. Kas võiks siis veel nüüd kuidagi olla tõenäollik, et inimene, saates korda kuriteo, suudab selle järele rahulikult vähem kui 1½ tunni jooksul valmistada veel kaks korralikku vanaaja luuda ja siis jälle uuesti

kuriteo kohale minna, kaasas lumised luuad!? Ei ole. Arst ütleb, et leidis kaebealuse kuriteo kohalt nii-ütelda suurimas segaduses. Vaadake, nüüd on kaebealune suurimas segaduses, tapmise momendil aga ja pärast seda nii rahulik, et teeb teised kaks luuda valmis veel kiiremini kui esimese! Kuidagi ei saa seda uskuda. Seepärast on selge: vanamees-kaebealune ei tapnud kedagi! Tema ei teadnud roimast midagi, töötades rehe-all.

Ainult noor, kõigiti elujõuline ja rahulik mees oleks võinud külma ja kaine kalkulatsiooni kohaselt tulla lõppeks kõige sellega toime, mida pannakse süüks minu kaitsealusele. Kas või kivi käsnaks — mina oma mõistuse ja südametunnistuse seisukohalt selle veretöö teostajat temas ei näe. Ta ei saa tegelikult olla roimar ja ta ei ole seda!“

„Teie matemaatika ei lükka kaebealuse süüvõimalust ümber!“ segas vahele prokurör. „Alul räägite, et luud valmib tunni jooksul, nüüd jälle selgub, et ei, — vaadake, kolm luuda tehti vanamehe poolt siiski kiiremini kui 2½ tunni jooksul. Kuidas see klapib? Just teie oma arvestuse järele on täiesti võimalik, et roima teostas kaebealune. Tal oli aega küllalt, oli aega ettekatsetatud, salakavalaks kuritööks ja luudade tegemiseks. Väga osav meister kõrges eas! Kõlvatu talitas rahulikult, pakkudes pärast teile tunnistajaiks oma luuad!“

„Protesteerin prokuröri väljenduste vastu!“ hüüdis advokaat. „Kui suur vahe on 50 ja 60 minuti vahel!? Näete oma kõrget ülesannet vaid väiklases kallaletungis. Kaebealune ei ole poole sõnagagi minu tähelepanu juhtinud luudadele.“

„Seda osavam mees! Mina kaitsen ühiskonda roimarite eest,“ kehtis prokurör õlgu. „Naiivne on arvata, nagu —“

„Noh, omajagu naiivid oleme kõik, hra prokurör! Tahate aga ühiskonda kaitsta roimarahva eest, siis, siis tehke seda. Kuid kaitske ühiskonda vaid tõeliste roimarite eest! Muidu teete tuult, mida pole vaja. Ennekõike aga kuulake ära, mis mul on veel ütelda selles asjas, ma ei ole veel lõpetanud. Kõigepäält küll aga palun teid suhtuda elavasse, liiati veel kõrgesse ikka jõudnud inimesesse austavamalt ja inimlikumalt. Ka prokurörielt nõuan ma hinge! Teil ei ole mingit õigust haiget teha inimesele, kelle süütegu ei ole veel lõplikult ning vääramatult kindel. Teil ei ole mingit õigust temaga nii käituda nagu käitus temaga ta halb, mossis minia. Ja lõppeks palun ma arvestada vana taluisa haridusastmega. Tema juures ei saa eeldada sellist peenendatud matemaatilist arvestusoskust —“

„Sellepärast ta sisse kukkuski!“

„Kuulge, härra prokurör, teie arvates näivad nii peened kui jämedatoimised roimarid rohkem maal kui linnades ja alevikkudes pesitsevat! Tõelikult on see ümberpöördu! Püüd kergema elu poole, lõtvus, poolharidus — siin peitub kuritegevuse algidu ja pesa. Taluinimene mõistab töötada ja kannatada. Kui ta siiski rängalt seaduse vastu eksib, siis peame selle põhjusi otsima palju sügavamalt — palju rohkem tema hingest kui arenenud mõistusest. Hingelisi nähteid aga ei ole niivõrd kompetentne mõõtma prokurör. Kuid, kaldume kõrvale. Minu kaitsealune on aus, õiglane talur. Tal ei ole ühtki roimari joont ega kalduvust veres. Ta on hingeliselt terve. Tal on kahju, et tema lähemad ei ole sama inimliku tundemaailmaga nagu tema. Ja tal kui isal ja inimesel on kahju, et maailma sünnib alaväärtuslikku elementi, kõlbmatuid inimesi. Kuid kätt nendegi vastu tõsta temataoline, kuigi vaevatu ja piinatuna, ei suuda, ei saa, ei või, sest oma põhiolimuselt on ta korralik inimene. Nagu ma juba alul ütlesin, tuleb kahetseda inimest, kelles äratatakse ürginstinktid. Sel juhtumil õnneks meil ei ole siiski muud kahetseda kui vaid seda, et teda on pandud nii palju, otse üliinimlikult kannatama ning lisaks sellele — ilmsüütult häbipinki, süüpinkki on toodud.“

„Fakte, fakte!“ urises prokurör tasa. „Olete eluvõõras idealist. Räägite õunapuuoõitest ja merivaigust. Käige rohkem kohtusaalis.“

„Täna,“ vastas advokaat rahulikult, neelates alla umb. omaealise, alla 30-a. prokuröri abi sõnad.

„Tõesti,“ jatkas ta, „Aadu ei ole süüdi. Kuis ta avastas roima ja mis juhtus temaga pärast luudade valminemist? Ma arvan, et see oli nii: luuad olid valmis ja Aadu läks neid perenaisele üle andma ehk temale ütlema, et nõutud luuad on juba tehtud. Maja läve ees ei tea tema, kas viia luuad sisse või jätta välja. Viib ta need sisse ja on perenaine jälle kuidagi liialt tujukas, mossis ja kuri, võib veel omatehtud luudadega lüüa saada. Ehk paremal juhtumil visatakse need korruga ukse taha, nagu tegi poeg painesse minevate ree-jalastega. Ta asetab luuad läve ette lumme! Ukse avades — vaid vaikus. See on nii imelik. Ta ootab köögis, kuid keegi ei tule kuskiltki. Vanakene on kahevahel ja ootab veel. Siis sõandab ta miniat nime pidi hüüda. Aga keegi ei vasta. Tagatoa uks on natuke avatud. Vanamees hakkab siit sisse piiluma ja näeb korruga midagi põrandal. Veri? Muidugi võib põrandal ka värv või midagi muud sellesarnast maha pillatud ehk ümber läinud olla. Ent perenaine ju peab täna sünnitamal! Ehk vajab tema abi? Voodi asub ukse kõrval. Kaebealune vaatab aralt, ettevaatlikult sisse. See, mida ta nüüd näeb, ehmatab

teda nii, et — minu härrad, meil pole raske arvata, mispärast leidsid poeg ja arst tema nende poolt kirjeldatud seisukorras.

Mis sündis edasi? Tuleb arvata: vanamehele sähvatab mõte pähe, et naise on tapnud tema poeg. Sest kedagi teist talus ei ela. Ta mõtleb ka kurjategijale väljaspoolt kodu, et ehk mõni roimar tungis tallu, kuid samas taandub see mõte temas kõrvale: võiakse ehk arvata, mõtleb, et poeg põgenes kodust. Ta oli poja ärasõitu näinud... Võib-olla, et ka pojalt oli villand halvast Marist... Muidugi võis vanakese mõttekäik olla ka teissugune, kuid see pole nii tähtis, tähtis on, et ta hakkab poja saatuse pärast kartma. Poeg on veel noor, tema elu seisab ees — tema poeg ei tohi kahtluse alla langeda. Mis teha? Vanakene on täitsa nõutu. Olgu aga kuidas on — tema poeg tuleb päästa! See on umbes midagi sarnast, nagu näeme *Mu Leopoldis*... Igal tingimusel, arvab õnnetu isa, tulevad jäljed kaotada! Jälgi jälle võib kaotada, nagu ütles prokurör, ka luua abil... Jah, vaadake, nii siis kuidagi satuvad kohale lumised luuad, kõik kolm korraga. Ühega neist katsub vana peremees pühkida, kuid tal värisevad käed... Maas on uus, suur seatapu nuga. Aadu pillab luua käest ja haarab noa, selle olemasolu kohal paistab talle kõige hädaohtlikumana — see tarvis esmajoones kõrvale toimetada! Parajasti joostakse väljast sisse! Aadu on hirmust keeletu!

Pärast rahulisemaks jäädes ja siis kuuldes, et kahtlustatakse teda ennast, kasvab temas kindel usk, et just poeg on mõrtsukas, sest ta püüab ennast päästa, tahtes süüdi kodusolija, isa pääle veeretada. Ja siis otsustab Aadu vaikida ja vaikimisega võttagi süü enese pääle, et aga päästa oma poega. Tema on vana, tema elu on elatud — mis võib siis veel halvemat tulla! Küll Vaim, kes katsub läbi neerud ja südame, teab, et tema käed on tõeliselt verest puhtad. Rahuliselt võib ta surragi. Hiljem Aadul on küll lootusesädemekene, et ehk siiski oli keegi võõras tunginud majja, kuid kartus, et kui tema oma suu avab, hakatakse seda valjumini asja uurima, mille tulemuseks aga võivad olla kuidagi kahjulikud andmed poja kohta, — see sunnib teda kangekaelselt vaikima kuni tänase tunnini, mil tema süütult süüpingis peab istuma.

Tekib küsimus: kui kaebealune süüdi ei ole — kes siis, härrad kohtunikud? Ka sellele küsimusele tahan anda õige kostuse täna siinsamas. Kuid enne kui seda teen, tahan veel kaebealusega rääkida.“

Advokaat vaatas: Aadu nuttis silmade nõretades pisaraist, ja asjata püüdis ta neid oma kuuekäisega varjata.

Ta astus tasa tema juure ja ütles õrnalt:

„Ärge kartke midagi. Kõik läheb hästi. Kuid teie peate rääkima ja rääkima ainult puhast tõtt. Näete ise, et midagi ei jää päevavalgele toomata. Tulge ka teie veel kord kohtu-laua ette!“

Ta talutas kaebealuse kohtunike ette.

„Rahustuge ja rääkige.“

„Mis pean ma rääkima?“ küsis Aadu nii tasa, et kaugemal seisjad ei võinud teda kuulda.

„Kas oli nii, nagu mina kohtule seletasin? Noh, umbes nii?“

„Jah, küll oli nii, härrakene.“

Advokaat vaatas kohtunike otsa.

„Nii. Ja nüüd ütlege veel ainult seda, kes teie arvates on süüdi teie minia laste surmas? Ainult puhast tõtt, midagi salgama!“

Aadu ei saanud aru. Pisarad jäid äkki seisma... Ta tõstis päa üles, kuulatas, ning heitis siis poolenisti sala pilgu poja poole. Kõikide silmad olid aga põnevil niikuinii kiindunud noorele pere-mehele.

„Vastake!“ käskis kohtu-eesistuja.

„Ma... ma ei tea,“ kogeles Aadu.

„Te ei tea? Teie teate ehk siiski?“

„Küllalt,“ ütles advokaat ruttu, „ta tõepoolest ei tea. Murelik pilk poja poole ütleb, kuidas ta teda armastab. Seda pilku tahtsingi saavutada ja saavutasin.“

Ta viis Aadu tema kohale tagasi.

„Aga poeg?“ ütles ta tagasi tulles. „Mis ütleb siis nüüd poeg? Vastake, kas peate oma isa kuritöö kordasaatjaks?“

Vastus, näis, vältas terve igaviku.

„Ma ei soovi vastata sellele küsimusele.“

„Ta ei soovi vastata sellele küsimusele, härra kaitsja,“ lausus sellepääle üks kohtunikest.

„See ei tähenda midagi,“ arvas advokaat rõõmsalt, „mul on hää meel, et ta säärasegi vastuse andis. Nüüd võin ma oma kaitsekõne varsti lõpetada. Ja rahulikuma meelega mõni sõna kosta ka tema eest. Seni ma seda isandat hästi ei sallinud! Kuid ma näen, tal on ka siiski armastust oma isa vastu...“

Jah, Rahi noor peremees! Hää, et teie niigi mulle vastasite. Teie vahepäälsel ülesastumist oma isa vastu arvesse võttes oleks võinud teilt oodata halba vastust. Enne abiellumist olite hää poeg, pärast teie vahekord muutus. Kuid katki pole veel midagi. Viimasel minutil võib veel mõndagi viga ja ülekohtu parandada. Veel ei ole päris hilja seda teha. Teil on hää isa ja kui teie ise ainult tahate, siis leiata temas ustava sõbra ja hää nõuandja ka edaspidi. Mis sellest, et tema on vana ja teie noor, tema viga-

dega ja teie, enese arvates, targem ja veatu! Kõik saame kord vanaks, kui antakse meile elupäivi. Ja siis oleme rumalad ja viigadega ja meie lapsed jälle on targad ja veatud ja meie oleme neile risuks ees... Ah, lööge ometi endale vastu rinda ning tunnistage: Minu isa on siiski üks tubli ja tore isa. Kahju aga, et tõite naise nii kaugelt ja oma isalt luba ja nõu küsimata, nii et tema vahele segada enam ei saanud, kuigi see oleks tarvilik olnud teie kõigi kolme huvides, sest siis vahest poleks rasket õnnetust juhtunud. Kuid mis tehtud, see on möödunud. Nüüd alustage uut ja paremat elu. Ärge kartke, teilegi ei sünni siin täna midagi. Kohus kaitseb ka teid!.. Rohkem mul küsimusi ei ole teile. Nüüd minge ja istuge oma isa juure. Küll isa ja poeg kõlbavad istuma kõrvuti ka siis, kui isa on vana ja kui pojal on oma elu... Kõik, mis te täna siin üle elasite, oli teie poolt ära teenitud!"

Advokaat ootas kuni tunnistaja läks juhutatud kohale ning jätkas siis: „Ka kaebealuse poeg on süütu! Siin, härrad kohtunikud, on dokument,“ — advokaat ulatas ühe paberilehe kohtulauale — „siin on dokument, mis peab tõstma liniku sellelt kõigiti kurvalt loolt. Ma ei kahtle, et teie otsuse tegemisel ka selle arvesse võtate.

Keegi pole süüdi! Ei äi, ei mees, ega keegi kolmas väljaspoolt. Kõrvaldanud on õnnetu talunaise, kel ka ometi siiski eluõigus oli, sest et ta elas — kõrvaldanud, tema ja ta laste eluküünla on halastamatult kustutanud meie — Ühiskond! Süüd lasub ühiskonnal, kes ei hooli oma algelemendist — perekonnast ja tema üksikutest liikmetest, jättes kõik juhuse kätte. Juhus parandagu ühiskonna vigu!? Lumised luuad rutaku appi!?

Kius? küsitakse hämmastunult. Kas siis laest langes nuga kaksikute kõrri? Ja ning ei.

Mul polnud alul mingit väljavaadet kaebealuse päästmiseks, sest juurdluse andmed rääkisid tema kahjuks ja väga palju lootust ei võinud panna ka tunnistajate seletusele kohtu ees. Sest oli arvata, et iga üks neist jääb oma esialgse tunnistuse juure, mis antud eeluurimise ajal. Kuid hakkasin sellepääle vaatamata asja kaaluma, südames tunne, et ma õige asja eest seisan. Ja minu aimused ei petnud mind. Hakkasin järele mõtlema, millisel põhjusel õieti võis kaebealuse poeg nii muutuda, et ta oma isa põlgama hakkas! Tema naine oli alati tõsine ja hooti tigidalt ebanimlik. Kas ehk pesitses naise hinges midagi haiglast? Pole ju loomulik, et naine on alati tige ja tujukas, mossis. Naise põhjendatud tujukus on mõeldav teatud ajal kuus... Tal peab mingi viga olema. Võib-olla on tal mõni füüsiline viga, mis aval-

dab oma mõju tema hingele? Ehk on päritud hingehaigus? arutasin endamisi edasi. Asetanud enesele ja välja jõudnud selle küsimuse juure, sai mulle selgeks poja muutuse põhjus. Sai selgeks, et poja muutus oli tingitud naise haiglusest, teiste sõnadega — mulle sai selgeks, et naise haigus oli nakatanud meest. Nagu paljud teised haigused, nii hinge haigestuski võib olla nakkav, s. o. ühe vaimuhaige inimese alatine lähedus kuidagi avaldab kahjulikku mõju teisele, mille lõpptulemuseks võib olla haigestumine samasse haigusse. Meie näeme ometi, kuis paljud psühhoatrid, kes alatiselt vaimuhaigustega kokku puutuvad ja neid uurivad, lõppeks ise ka enam täitsa normaalsete hulka ei kuulu, hulludes sel või teisel määral, raskemal ehk kergemal kujul. Me näeme sama nähet sageli ka vaimuhaiguste ravilaste lihtpersonaali juures: väga paljudel kordadel leiame säärase inimeste keskel üpris eriskummalisi tüüpe! Alles hiljuti ilmus postkontori kassa juure vaimuhaigla käskjalg väljaspool järjekorda postmarke ostma, hüüdega: „Kiirtelegramm hullumajast.“ Kui üks järjekorras ootav mees siiski protesteeris, vastas kummaline mees talle juure astudes: „Kas kuuli pähe tahad!“... Teie ütlete: Leidlik, hakkaja mees?... Saatsin küsimuslehe kaebealuse minia vanemate kohta vastavale kirikumehlele ja vastus, mille sain, oli rabav!

Nagu dokument näitab, härrad kohtunikud, olid rabandusse surnud naise ema ja vanaema, ema poolt, mõlemad haige hingega inimesed. Nimelt enesetapjad. Ning kummaline: neljanda ja viienda sünnituse järele...

Kaebealuse minial oli varem juba kaks last sündinud, mõlemad lühikese elueaga. Ja sünnituse vahe oli vaevalt üle aasta. Saatuslikul päeval oli tal nii-ütelda kolmas ja neljas sünnitus korraga: talle sündisid kaksikud. Kui meie kõike seda nüüd arvesse võtame, siis on meile selge, et kadunu sai kõigepäält tugeva füüsilise kannatuse osaliseks. Ta kaotas palju verd ja jäi nõrgaks. Siia juure võib-olla seltsis tugev ehmatuse, kui ta nägi, et ta oli sünnitanud kaksikud, sõnaga üllatus, mis avaldas mõju hingele. Ühel hoobil oli ta aga ka pärinud oma emalt ja vanaemalt teatava kalduvuse. Kui nüüd kõik need loeteldud asjaolud ja mõjurid liitusid, — siis pidi see juhtuma, mis juhtunud on: nagu oma emast ja vanaemast, nii sai nüüd temastki — hull. Tema ema ja vanaema on olnud kuni saatuslike sünnitusteni näiliselt normaalsed. Vähemalt pole nad kunagi enne seda märatsenud ega vaimuhaige kalduvusi ja tundemärke ilmutanud. Nii ka Rahi pere-naisega... Nähtavasti sünnitus avaldab määratud mõju, saades mõnel korral ka vaimuhaiguse esilemanajaks. Üldse sageli, nagu

teame, emad on „närvilised“, nii noored emad kui need, kes korduvalt ja puhkust saamata sünnitavad. Muide ka vanad tüdrukud on seda — ka arusaadavalt põhjustel: keha ei saa teostada temale määratud osa ega veri puhastuda. Meie peame täitma looduse poolt määratud ülesandeid! Kui astume nendest üle ehk jätame jälle need täitmata, siis loodus ise karistab meid.

Tunnen isiklikult naist Pühajärvest, kes oma viienda poja sünnituse järele hullus ning ennast ja oma äsjasündinud lapse tahtis uputada. Enne poleks temast kunagi võinud eeldada vaimuhaiget. Mõne kuu möödudes ja veidi kosudes ta vabastati vastavast asutusest, kus ta oli pööraselt märatsenud, võideldes nägemustega. Ta tervenenes, vähemalt pole enam midagi sellesarnast temaga enam kordunud. Kuid temagi oli nähtavasti haigluse pärinud: ka tolle naise ema, kuuldes tütre haigestumisest, hullus ja poos enese. Sangastes tõusis äkki hullunud naine südaööl voodist ja viis oma 7-aastase tütre Valli järve. Õnneks päästeti laps. Lisan juure, et tolle naise isa oli suurimaid alkohoolikuid!

Nii siis: olles pärinud vaimuhaiguse eod, kalduvuse haigusse, ka kaebealuse minia hullus sünnituse järele. Kedagi polnud lähedal teda takistamas ja keegi ei näinud, kuis ta sai hakkama oma meeletusega. Kuid teostanud on ta roima oma kahe lapse kallal suure noaga kõige õudsemal teel. Ning siis sai ta ise südamerahanduse. Võib olla, et ta tuli pärast roima jälle mõistuse juure, — kes teab. Üks on kindel — teda tabas säälsamas taeva karistus. Saab aga ja võib teda süüdistada maailmalik kohus? Oli ta süüdi ses, et oli pahas tujus, tige? Ei ole süüdi! Ei saa ka teda inimene süüdistada. Süüdi on ühiskond, kes laseb abielluda inimestel, kontrollimata nende tervislikku seisukorda, inimestel, kes ise ei või teada, et nad pole terved. Ning süüdi on osaliselt mees: kuis ta võib kodust ära minna, ehkki arsti järele, jätmata kellegi hoole haiget naist! Kui ta, ütleme, ei usaldanud oma isa, siis ta oleks pidanud teel peatuma naabertalus ja säält kedagi paluma kohale sõita! Teisest küljest võib ütelda, et ta oli väga erutatud ning talitas seetõttu järelemõtlematult. Igatahes aga ei iseloomusta end mees kuigi meeldivast küljest. Arvan, ta vajab elukaaslast, kes on palju muu kõrval — tark, kalli- ja ohvrimeelne. Ja selliseid tublisid, häid naisi on meie kodumaal, tänu Jumalale, olemas palju. Ma ei kahtle ses. Nähtagu vaid ja mõistetagu hinnata meie eesti naist!

Nii näete, et käesolevas asjas pole roimarit kui niisugust, keda kohus peab nuhtlema seaduse ja oma südametunnistuse järele, olemaski.

Ometi, sellest hoolimata, kui lähedal võib mõnikord vanglale ehk surmanuhtluselegi seista süütu inimene!

Kui lihtne aga jälle on siis tõestada kaebealuse süüetus, kui appi tulevad lumised luuad!“

Advokaat sulges mapi ning, tehes kohtule kumarduse, palus kaebealust õigeks mõista.

„Ta mõistetakse õigeks,“ sosistas keegi tekkinud vaikuse sekka kaunis kuuldavalt.

„Näeme, mis ütleb prokurör,“ arvas skeptik vasakult.

„Rahu, rahu!“ manitses kohtuteener. Ta prillidega varustatud kõhetu nägu ilmus publikuvahelisesse käiku, vaatas etteheitvalt siia-sinna ning kadus siis, kui kõik jälle vaikseks jäänud, oma kohale tagasi.

Midagi tasa rääkisid kohtunikud. Siis pikkamisi, raskelt tõusis prokurör. Kuid sõnagi ei lausunud ta, pilk äkki suunatud kaebealusele.

Küsivalt vaatasid kohtunikud temale ning siis kaebealusele. Aga Aadu ümber juba askeldasid vangivalvurid.

Saadetud kihinast-kahinast ruttas advokaat pikkade sammudega oma kaitsealuse juure. Ärev publik oli tõusnud üles.

„Mis on juhtunud?“ küsiti läbisegi.

„Mis on?“ kordas küsimust advokaat. Ta seisis juba vana-kese kõrval ja katsus teda kõnetada. Aga Aadu ei näinud enam midagi kuulvat! Ta istus, pää vajunud vastu seina, üks käsi tooliseljal, silmad kinni.

Keegi ei olnud märganud, millal just vana Aadu oli silmad kinni pannud. Kuid säääl — oma elu süüpingis ta nüüd istus, näol täielise rahu ilme.

Jaan tuli ka juure. Tuhmil, segasel pilgul vaatas ta oma isale. Siis laskus põlvili. Ning siis, kes teab kuidas, langes isa käsi tooliseljalt tema käele. See oli — andestus ja lohutus ühtlasi?

